

Karolina Szymczak

Twórczość Kazimiery Zawistowskiej wobec młodopolskich dylematów i opozycji

Celem rozprawy jest opis poetyckiego świata Kazimiery Zawistowskiej (1870–1902) z uwzględnieniem szerszego, literacko-kulturowego tła epoki. Bardzo długo bowiem na teksty poetki patrzono głównie przez pryzmat jej biografii ujmowanej w charakterystycznym dla młodopolan wzorcu *femme fatale*, czy też jako portret poetki przeklętej. W swojej dysertacji skupiam się na lekturze utworów poetki z Supranówki w kontekście wybranych wierszy innych twórców oraz na tle przemian społeczno-kulturowych przełomu XIX i XX w. Porównuję sposoby wykorzystania charakterystycznych dla epoki motywów i tematów oraz dokonuję rekonstrukcji kulturowej świadomości młodopolskiej autorki. Podejmując działania analityczno-interpretacyjne z wykorzystaniem odwołań m.in. do studiów feministycznych i przekładoznawczych, staram się dostrzec w jej utworach coś więcej niż zapis miłosnego dramatu czy powielanie modnych tematów. Moim celem jest bowiem ukazanie swoistości tej twórczości oraz samoistności znacznej części literackich pomysłów, które wchodzą w dialog z innymi dokonaniem tego czasu.

Rozprawę rozpoczyna wstęp, w którym prezentuję sylwetkę twórczą Kazimiery Zawistowskiej na tle przyjmowanych ówczesnie w stosunku do poezji kobiet postaw i ocen, określam miejsce autorki w literaturze kobiet przełomu XIX i XX w. i sposób przyjęcia jej tekstów przez krytykę literacką, a także przedstawiam stan badań nad jej twórczością. Następnie, w rozdziale pierwszym, omawiam antynomie kluczowe dla literatury Młodej Polski, odwołując się do trzech par opozycji: natura – kultura, kobiecość – męskość oraz dusza – ciało. Są one istotne w szerszej perspektywie myślenia o człowieku w ostatnich dekadach XIX w., co znajduje odzwierciedlenie także w literaturze pięknej. W tekstach Zawistowskiej kategorie te w znacznym stopniu się przenikają – ich wyraźne odgraniczenie nie jest możliwe. Rozdział drugi dotyczy podejmowanej przez autorkę *Herodiady* problematyki egzystencjalnej. W tej części pracy staram się przedstawić dokonywane przez poetkę wybory tematyczne, zwłaszcza w dwu obszarach odnoszących się do miłości i śmierci. W kolejnych rozdziałach omawiam religijne i historyczne inspiracje jej twórczości. W części trzeciej zwracam uwagę przede wszystkim na wykorzystanie stylistycznych (w odwołaniu głównie do *Pieśni nad Pieśniami*) oraz tematycznych odniesień do Biblii. Zawistowską interesowały szczególnie te bohaterki, które skupiają wartości opozycyjne – Ewa, Herodiada, Maryja, Magdalena. Utwory, w których pojawiają się święte – Teresa, Agnesa, Kinga i Johelet – przypominają osobliwe apokryfy. Zwracam uwagę, że poetka nie rekonstruuje ich biografii, ale oddaje im głos i pozwala wypowiedzieć się na temat potrzeb ducha i ciała. W tym celu wykorzystuje lirykę roli i maski.

W drugiej części rozdziału omawiam najbardziej wartościowy cykl Zawistowskiej, którego tytuł nawiązuje do starotestamentowego poematu miłosnego. Prezentuje on wydarzenia roku liturgicznego z perspektywy Maryi, a do tego jest zróżnicowany pod względem stylistycznym i gatunkowym. W czwartym rozdziale analizuję odwołania do antycznych i średniowiecznych motywów oraz mitologicznych i historycznych postaci. Należy podkreślić, że nie mamy tu do czynienia z jakimś głębszym odniesieniem do obrazów i wzorów z przeszłości. Poetka sprawnie jednak wykorzystuje historyczno-kulturowy sztafaż związany z Winckelmanowską tradycją greckiej arkadii do ewokowania treści symbolicznych oraz budowania nastroju. Interesują ją także kobiety silne i władcze (Kleopatra, Agrypina). Średniowiecze natomiast ujmuję przez pryzmat recepcji romantycznej. Jest to średniowiecze rycerskie, ale nie brak w nim również zainteresowania żywotami świętych czy dziełami wielkich mistrzów. Zawistowska, zanim rozpoczęła twórczość własną, zajmowała się działalnością tłumaczeniową. Właśnie temu zagadnieniu poświęciłam rozdział piąty. Prezentuję w nim translatorską recepcję wybranych utworów poetów francuskich (Baudelaire'a i Verlaine'a), dostrzegając w owych wyborach pokrewieństwo z własnymi poglądami poetki i jej wrażliwością estetyczną. Przekłady te zestawiam też z tłumaczeniami dokonanymi przez innych poetów. W ostatnim rozdziale omawiam genologiczne wybory Zawistowskiej. Głównym uprawianym przez nią gatunkiem jest sonet. Zwracam uwagę na jego wariantywność jako formy utrudnionej, wymuszającej zamknięcie myśli w sztywnej strukturze wersyfikacyjnej, a jednocześnie pozwalającej tę strukturę wpisać w otwarty układ cykliczny. Analizuję zestawienia „sonetów siostrzanych” (dwu lub trzech utworów tworzących całość), a także układy cykliw poetyckich. Ponadto omawiam osobowe relacje komunikacyjne w jej wierszach. Dostrzegam samoświadomość poetki dotyczącą kreowania tożsamości *ja* mówiącego jej utworów w kontekście gry ról i masek pozwalających na stopniowanie podmiotowej asercji. Na zakończenie podjętej w pracy próby opisu twórczości Zawistowskiej staram się określić jej miejsce w ramach młodopolskiej literatury. Na podstawie przeprowadzonych analiz formułuję wniosek, że wiodącym „izmem” w utworach jest konwencja parnasistowska rozumiana w ujęciu „synkretycznym”, w powiązaniu ze stylizacjami neoklasycznymi oraz z symboliczno-nastrojowym sposobem budowania literackich obrazów. Poetkę z Supranówki określam też mianem reprezentantki literatury kobiet przede wszystkim ze względu na wyraźną w jej twórczości afirmację zmysłowości, odwagę w ujawnianiu kobiecych pragnień i doznań, także tych erotycznych, oraz empatię wobec bohaterek postrzeganych w kulturze patriarchalnej jako wyłamujące się z norm moralnych i obyczajowych.

Karolina Szymczak